

ЛІНГВАСПЕЦЫФІЧНАСЦЬ БЕЛАРУСКАЙ ФРАЗЕАЛОГІІ Ў ТЭАРЭТЫЧНЫМ І ПРЫКЛАДНЫМ АСПЕКТАХ

Праблема вызначэння асноўных крытэрыяў фразеалагічнай эквівалентнасці і яе тыпаў з'яўляецца адной з найбольш важных праблем сучаснай супастаўляльнай фразеалогіі. Паняцце эквівалентнасці атрымала асвятленне ў працах М. Бэйкер [1], Ж. П. Вінэ і Ж. Дарбільнэ [10], Дж. Кэтфарда [4], Л. К. Латышава [23], Ю. Найды [8], А. Д. Швейцара [29] і інш. Фразеалагізмы – гэта мікратэксты, «якія вобразна апісваюць фрагмент рэчаіснасці, выказваюць ацэначнае і эмацыйнае стаўленне моўцы да таго, што імі пазначаецца» [28]. Мы падзяляем думку Л. І. Ісмагілавай пра важнасць перадачы не толькі ўсёй інфармацыі, заключанай у значэнні лексічных або фразеалагічных адзінак (ФА), але і аб перадачы гэтай інфармацыі на ўзроўні раўнацэнных па форме славесных знакаў [20, 5].

Як паказвае аналіз літаратуры па праблеме эквівалентнасці ў фразеалогіі, яна не атрымала адназначнага тлумачэння, пра што сведчыць разнастайнасць вызначэнняў гэтага паняцця ў працах лінгвістаў, дзе разам з тэрмінамі *эквівалент* і *аналаг* выкарыстоўваюцца тэрміны *тоеснасць*, *лексічная варыянтнасць* або *структурны сінонім*, *паралелі ідэнтычныя* і *паралелі часткова ідэнтычныя*, *абсалютна тоесныя* і *семантычна-тоесныя ФА*, *міжмоўныя ФА*, *ідэяматычныя адпаведнікі*, *фразеалагічныя эквіваленты*. Колькасць тыпаў міжмоўных фразеалагічных эквівалентаў можа вар'іравацца ад 3 да 8 [26, 21–22; 18, 183; 19, 56–64; 16].

Відавочна, што нават просты пералік тыпаў міжмоўных фразеалагічных адпаведнікаў у працах лінгвістаў паказвае даволі значныя разыходжанні ў іх вызначэнні. Як правіла, пры супастаўленні разнамоўных фразеалагізмаў аўтары вышэйзгаданых класіфікацый звяртаюць увагу на семантыку, структуру, стыльовую аднесенасць разнамоўных ФА і практычна не ўлічваюць іх вобразны складнік. Тым не менш, вобразная аснова ФА – адзін з важных фактараў у выяўленні міжмоўных семантычных кантрастаў і адпаведнікаў [6, 68]. Супадзенне вобразнасці нароўні з лексічным складам з'яўляецца істотным паказчыкам высокай ступені фразеалагічнай эквівалентнасці разнамоўных ФА і ў сукупнасці з семантычным, структурным і прагматычным крытэрыямі значна ўплывае на падбор найбольш поўных фразеалагічных эквівалентаў [6, 78].

У нашым даследаванні, прысвечаным ўстанаўленню семантычнай структуры і функцый беларускіх і англійскіх фразеалагізмаў з прасторавай семантыкай і выяўленню ўніверсальных і нацыянальна-спецыфічных характарыстык рэпрэзентацыі катэгорыі прасторы ў беларускай і англійскай фразеасістэмах, мы вылучаем поўныя фразеалагічныя эквіваленты, фразеалагічныя эквіваленты з вобразнай нацыянальнай спецыфікай, безэквівалентныя ФА.

Поўныя фразеалагічныя эквіваленты – беларускія і англійскія ФА, што супадаюць па значэнні, па лексічным складзе, вобразнасці, стылёвай накіраванасці і граматычнай структуры: белар. *плячо ў плячо* і англ. *shoulder to shoulder* са значэннем ‘зусім побач, у непасрэднай блізкасці, адзін каля аднаго’ маюць аднолькавае значэнне, функцыянальна-стылёвую аднесенасць і лексіка-граматычную структуру. Агульнавядома, што большасць ідыём рэдка мае поўныя эквіваленты ў іншых мовах з прычыны несупадзення тэхнікі другой намінацыі. Вынікам такога несупадзення з’яўляюцца блізкія па значэнні, але з адрозненнямі ў кампанентным складзе міжмоўныя фразеалагічныя паралелі. Так, белар. *адтуль-адсюль* [24, 77] і англ. *from far and near* (літаральна ‘здалёк і зблізку’) [5, 179] маюць аднолькавае значэнне ‘з розных месцаў, бакоў’, функцыянальна-стылёвую характарыстыку і падобны вобразны складнік: перамяшчэнне як з блізкай адлегласці ад назіральніка (адсюль), так і з далняй дыстанцыі (адтуль). Беларускія ФА складаюцца з кампанентаў – прыслоўяў *адсюль* і *адтуль*. Яе англамоўны фразеалагічны эквівалент мае іншую структуру: прыназоўнік *from* ‘з’ + прыслоўе *far* ‘далёка’ + злучнік *and* ‘і’ + прыслоўе *near* ‘побач, блізка’. Мы мяркуем, што падобныя фразеалагічныя паралелі таксама неабходна разглядаць як поўныя фразеалагічныя эквіваленты, паколькі «адрозненні ў структурна-моўным афармленні адзінак не могуць з’яўляцца перашкодай для семантыка-функцыянальнай эквівалентнасці адзінак пры супастаўленні» і часта абумоўліваюцца нацыянальнымі асаблівасцямі і тэндэнцыямі развіцця моўных сістэм у цэлым [27, 37–39].

Самая значная колькасць поўных фразеалагічных эквівалентаў (>70%) назіраецца ў падгрупах «адкуль куды» (84,6%), «знаходжанне ў розных месцах» (78,6%), «кантынуальнасць» (75%) і «абмежаванасць» (75%), «блізка» (73,7%). У падгрупе «адкуль куды» і «месцазнаходжанне ў розных месцах» высокая ступень міжмоўнай фразеалагічнай эквівалентнасці беларускіх і англійскіх ФА абумоўлена наяўнасцю ў іх структуры дэйктычных займеннікаў: беларус. *там, сям*, англ. *here* ‘тут’, *there* ‘там’, беларус. *туды, сюды*, англ. *hither* ‘сюды’, *thither* ‘туды’. Дэйктычныя займеннікі з’яўляюцца адным з найстаражытнейшых класаў слоў у індаеўрапейскіх мовах [14].

У падгрупах «блізка» і «з аднолькавай хуткасцю» высокі ўзровень міжмоўнай эквівалентнасці звязаны з выкарыстаннем лексем-саматызмаў, найбольш частотныя з якіх у беларускай і англійскай фразеасістэмах – гэта *нага*, англ. *foot* ‘нага’, *рука*, англ. *hand* ‘рука’, *нос* і *вока/вочы*, англ. *eye/eyes* ‘вока/вочы’, што сведчыць пра галоўную ролю зрокавага, саматасэнсарнага (мышачнае пачуццё) і тактыльнага аналізатараў пры ўспрыманні і фразеалагічнай рэпрэзентацыі катэгорыі прасторы.

Значная колькасць міжмоўных беларуска-англійскіх фразеалагічных паралеляў у падгрупах «бязмежнасць» і «абмежаванасць прасторы», дэтэрмінавана ўласцівай чалавеку здольнасцю ацаніць працягласць аб’екта зрокавым аналізатарам. Невыпадкова, што ў беларускіх і англійскіх ФА гэтай падгрупы маюцца кампаненты-лексемы са значэннем ‘візуальная перцепцыя

чалавека’: беларус. *вока/вочы* (*вокам не акінуць* [18, 88]), англ. *eye* ‘вока’ (*as far as the eye can/could see* (літаральна ‘як далёка можа (магло) бачыць вока’) ‘на вялікай прасторы, у наваколлі, як толькі можна далёка бачыць’ [2]).

Усяго сярод 588 беларускіх і 787 англійскіх ФА з прасторавай семантыкай было выяўлена 284 поўных фразеалагічных эквівалентаў, што складаюць 48,3 % ад агульнай колькасці беларускіх ФА з прасторавай семантыкай. Падобныя беларуска-англамоўныя фразеалагічныя паралелі ўзніклі пад уплывам наступных фактараў:

1. Наяўнасць у кампанентным складзе беларускіх і англійскіх ФА семантычных стрыжняў – саматызмаў.

2. Аднолькавае пераасэнсаванне зыходных свабодных словазлучэнняў. Так, беларуская ФА *паказваць* (*паказаць*) *спіну* [25, 162] і англійская ФА *turn one’s back* (літаральна ‘павярнуцца спінай’) [5, 567] са значэннем ‘уцякаць, паспешліва адступаць’ утварыліся ў выніку аднолькавага пераасэнсавання свабодных спалучэнняў *паказваць/паказаць спіну* і англ. *turn one’s back* ‘паварочвацца спінай’: калі чалавек пакідае ці выходзіць адкуль-небудзь, ён паварочваецца спінай да назіральніка.

У беларускай і англійскай лінгвакультурах атрымліваюць аднолькавую інтэрпрэтацыю: а) уяўленні, звязаныя з рэлігіяй, чараўніцтвам, магіяй. Напрыклад, у беларускай ФА *паляцець у тартарары* [25, 171–172] і англійскай ФА *go to hell* (літаральна ‘пайсці ў пекла’) [3] са значэннем ‘разваліцца, згінуць, знікнуць’ ляжыць уласцівае гэтым культурам уяўленне аб іншым свеце, дзе жывуць цёмныя і злыя сілы. Назоўнік *тартарары* паходзіць ад старажытнагрэчаскага слова *Tartar* ‘пекла, цёмная бездань, у якую пасля смерці перасяляліся грэшнікі’ [17, 686–687], англійскае слова *hell* ‘пекла’ – ад старажытнаанглійскага слова *hel* ‘свет нябожчыкаў, што знаходзіцца пад зямлёй’; б) з’явы прыроды: беларус. *з ветрыкам/з вецярко* ‘на вялікай хуткасці’ [24, 190], *like the wind* (літаральна ‘як вецер’) ‘на вялікай хуткасці’ [5, 235]; в) звычкі жывёл: *хадзіць як качка* ‘перавальваючыся хадзіць’ [13, 247], англ. *move as graceful as a swan* (літаральна ‘рухацца грацыёзна як лебедзь’) ‘рухацца вельмі грацыёзна’ [9].

3. Запазычанне ці калькаванне (часцей апасродкавана) з розных моў у выніку культурна-гістарычнага ўзаемадзеяння. Гэтыя працэсы тлумачаць узнікненне фразеалагічных паралеляў, звязаных з антычнай міфалогіяй (беларус. *аўгіёвы стайні/канюшні* [9, 448] – англ. *Augean stables* ‘вельмі забруджанае месца, запушчанае памяшканне’ [11]). Значная колькасць міжмоўных беларуска-англійскіх фразеалагічных паралеляў мае біблейскае паходжанне (беларус. *абяцаная зямля* ‘месца, куды хто-небудзь моцна імкнецца папасці, паколькі яна ўяўляецца яму ўвасабленнем шчасця, багацця’ [24, 519] – англ. *a/the promised land* [5, 466]). Некаторыя беларускія і англійскія ФА былі запазычаны ці скалькаваны з адной і той жа мовы-крыніцы. Так, беларус. *месца пад сонцам* [25, 33] і англ. *one’s place in the sun* ‘трывалае, высокае становішча ў грамадстве’ [7, 256] былі запазычаныя з французскай мовы пасродкам калькавання *la place sous le soleil* ‘месца пад сонцам’ [17, 429].

Асноўнымі фактарамі з'яўлення поўных міжмоўных беларуска-англійскіх фразеалагічных паралеляў выступаюць наяўнасць у лексічным складзе беларускіх і англійскіх ФА саматызмаў, аднолькавае пераасэнсаванне зыходных свабодных словазлучэнняў, запазычанне ці калькаванне з розных моў у выніку культурна-гістарычнага ўзаемадзеяння, што абумоўлівае аднолькавую рэпрэзентацыю ў беларускай і англійскай фразеасістэмах маршрута перамяшчэння аб'екта, яго блізкае размяшчэнне адносна назіральніка або месцазнаходжання ў розных месцах, яго кантынуальнасць і абмежаванасць.

Фразеалагічныя эквіваленты з вобразнай нацыянальнай спецыфікай – гэта беларускія і англійскія ФА з адрозненнямі фразеалагічнага вобразу пры поўным або частковым супадзенні семантыкі. Так, белар. *адсюль-адтуль* [24, 77] і англ. *from all quarters* (літаральна 'з усіх кварталаў') [21] маюць аднолькавае значэнне 'з розных месцаў, бакоў', але назіраецца адрозненне вобраза. У беларускім фразеалагізме – гэта напрамак перамяшчэння як з блізкай адлегласці ад назіральніка (адсюль), так і з далёкай дыстанцыі (адтуль). У англійскай ФА *from all quarters* вобразным складнікам выступае перамяшчэнне з частакці раёнаў горада *quarters*, дзе жывуць і працуюць людзі пэўнай нацыянальнасці або сацыяльнага статусу. Лічыць іх міжмоўнымі фразеалагічнымі эквівалентамі дазваляе той факт, што ўнутраны вобраз фразеалагізмаў практычна не ўсведамляецца носьбітамі мовы і ў пераважным ліку выпадкаў не ўплывае на ўжыванне ФА. Усяго было выяўлена 272 беларускіх і англійскіх семантычных фразеалагічных эквівалентаў з вобразнай нацыянальнай спецыфікай. Яны складаюць 46,3% ад агульнай колькасці фразеалагізмаў з прасторавай семантыкай.

Найбольшая колькасць беларускіх семантычных эквівалентаў з вобразнай нацыянальнай спецыфікай (>70%) назіраецца ў падгрупам з ФА з метрычнай семантыкай («кароткі» 100%, «малы» 93,3%), «сродак перамяшчэння» 92,3% і «далёкае месцазнаходжанне» (78,9%).

Высокі працэнт беларускіх семантычных эквівалентаў з вобразнай нацыянальнай спецыфікай у падгрупам ФА з метрычнай семантыкай абумоўлены наяўнасцю ў структуры ФА лексем з ярка выражанай ідэаэтычнай спецыфікай.

У падгрупе «спосаб перамяшчэння» высокая ступень несупадзення вобразных складнікаў беларускіх і англійскіх ФА абумоўлена асэнсаваннем перамяшчэння пехатой у беларускай лінгвакультуры як 1) вымярэннем адлегласці: (беларус. *мераць зямлю* 'хадзіць пехатой на вялікую адлегласць' [20, 29], *мераць нагамі* 'ісці пехатой' [13, 352]); 2) фізічным напружаннем пры перамяшчэнні пешшу на вялікія адлегласці: (беларус. *не шкадаваць ног* 'многа і без стомы хадзіць' [13, 363]); 3) канцэптуалізацыяй ног як парнага аб'екта: *на сваіх дваіх* 'пехатой, пешком' [24, 369]. У англійскай фразеасемантычнай падгрупе «спосаб перамяшчэння» перамяшчэнне пешшу заснаваны на вобразах частак нагі чалавека: англ. *on/by shank's/shanks' pony/mare* 'пешшу' [5, 497], дзе англ. *shank* – вялікая галёначная костка, галёнка.

Высокі паказчык вобразнай нацыянальнай спецыфікі беларускіх ФА на фоне англійскіх у падгрупе «далёкае месцазнаходжанне» (73,7%) дэтэрмінаваны немагчымасцю чалавека ўявіць сабе тое, што знаходзіцца далёка і з'яўляецца нябачным, невядомым і недаследаваным. Па гэтай прычыне неспазнаны локус могуць засяляць істоты, што выступаюць як прадукты фантазіі чалавека. У беларускай фразеасістэме – гэта істоты міфалагічнага і фальклорнага характару (*ліха, каланіца, пярун*), у англійскай фразеасістэме – істоты хрысціянскай карціны свету, антыподы Бога – *devil, hell, deuce, dickens* 'чорт, д'ябал'.

Безэквівалентныя фразеалагізмы – беларускія ФА, якія не маюць міжмоўных фразеалагічных адпаведнікаў у англійскай мове. Было выяўлена 32 беларускіх безэквівалентных ФА. Яны складаюць 5,4 % ад агульнай колькасці беларускіх ФА з прасторавай семантыкай.

Міжмоўная беларуска-англійская фразеалагічная безэквівалентнасць з'яўляецца вынікам дзеяння наступных фактараў: а) наяўнасць у ФА лексем – рэалій жыцця беларускага народа: *пад гаршчок падстрыгаць* 'роўнай лініяй вакол галавы' [24, 298]; б) выкарыстанне ў механізме фраземаўтварэння сродкаў выразнасці (рыфма, алітэрацыя, асананс): у ФА *хадзіць ходырам* 'моцна хістацца, калыхацца' [25, 593] маеца алітэрацыя гукаў [x] [dз] і [dз']; в) ужываннем стылістычных прыёмаў для іранічнага або гумарыстычнага эфекту (каламбуры, гульня слоў і пад.), што немагчыма выразіць аналагічнымі сродкамі ў мове супастаўлення: беларус. *сабакам сена касіць* 'знаходзіцца невядома дзе, хаваючыся ад сям'і' (сітуацыйны каламбур) [24, 564]; г) абыгрываннем уласных імёнаў. Так, беларуская ФА *як Марка на пекле хадзіць, блукаць, сноўдацца* і пад. 'безупынна і бесталкова' [25, 21] мае кампанент – лексему ўласнае імя *Марка*. *Марка* ў беларускай культуры валодае канатацыяй вечнага няшчаснага скітальца, няўдачніка, які ездзіць па пекле ў розных напрамках і з сумам назірае, як пакутуюць бедныя грэшнікі; д) пабудова беларускіх ФА па рэдкіх, нестандартных марфалага-сінтаксічных схемах або з нестандартнымі марфалагічнымі формамі: *на кругі свая* 'на старое месца', *свая* – устарэлая форма займенніка *свой* [24, 608].

С. А. Аксамітаў звязвае наяўнасць лакун у мове супастаўлення з нязначнасцю для гэтай культуры пэўнага дэнатата зыходнай мовы [12]. Безэквівалентнае паняцце зыходнай мовы можа існаваць у мове супастаўлення на іншых моўных узроўнях, што робіць магчымым перадаць семантыку безэквівалентных беларускіх ФА на англійскую мову. Асноўныя прыёмы для перадачы значэння безэквівалентных ФА зыходнай мовы на мову супастаўлення можна звесці да наступных:

1) поўнае або частковае фразеалагічнае калькаванне – паслоўны або часткова паслоўны пераклад ФА зыходнай мовы на мову супастаўлення. Пры поўным калькаванні лексемны склад ФА зыходнай мовы калькуецца без якіх-небудзь змяненняў. Напрыклад, беларуская ФА *куды ногі нясуць / панясуць* [25, 104] са значэннем 'у няпэўным напрамку, не выбіраючы дарогі, абы-куды, невядома куды' можна перадаць на англійскую пры дапамозе поўнага фразеалагічнага калькавання *where/wherever one's legs feet/legs carry/take one,*

паколькі яна лёгка будзе зразумела носьбітамі англійскай мовы. Пры частковым калькаванні назіраюцца некаторыя змены ў лексемным складзе або структурна-граматычнай арганізацыі калькі мовы-рэцэптара ў параўнанні з ФА мовы-арыгінала: напрыклад, англ. *sleeping policeman* – беларус. *ляжачы паліцэйскі*; 2) выбарачны пераклад – гэта выбар сярод слоўнікавых адпаведнікаў той ФА мовы супастаўлення, што максімальна адпавядае па ўсіх паказчыках ФА зыходнай мовы. Напрыклад, беларускай ФА *высоўваць нос* ‘выходзіць куды-, адкуль-небудзь, паказвацца’ падаюцца тры англамоўныя эквіваленты *poke one’s nose out of place* (літаральна ‘высоўваць нос з месца’), *stick one’s nose out of doors* (літаральна ‘вытыркаць нос з-за дзвярэй’), *show one’s face in the street* (літаральна ‘паказваць свой твар на вуліцу’). Англамоўным адпаведнікам беларускай ФА *высоўваць нос* па ўсіх паказчыках з’яўляецца *show one’s face in the street*; 3) пераклад са змяненнем зместу і/або формы – гэта перадача ФА зыходнай мовы на мову супастаўлення з апушчэннем, дапаўненнем ці перастаўленнем месцамі кампанентаў. Так, пры перакладзе англійскай ФА *catch somebody red-handed* (літаральна ‘злавіць каго-небудзь з чырвонымі рукамі’) са значэннем ‘выявіць, што хто-небудзь робіць нешта супрацьзаконнае ці няправільнае’ [3] можна перадаць на беларускую мову фразеалагізмам *злавіць каго-небудзь на месцы злачынства*; 4) кантэкстуальны пераклад – гэта перадача зместу ФА зыходнай мовы на мову супастаўлення ў залежнасці ад кантэксту пры адсутнасці фразеалагічных эквівалентаў і аналагаў. Англ. *be on the level* [9] мае значэнне ‘быць сумленным, праўдзівым’, але гэты пераклад павінен быць заменены абертанальным у наступным сказе: ... *You better not get too struck on that Hortense Briggs. I don’t think she’s on the level with anybody* ‘... Ты не вельмі бегай за гэтай Гартэнзіяй Брыг. Па-мойму, яна **дурыць усім галовы**’ [22]; 5) камбінаваны пераклад ФА – спалучэнне двух або больш спосабаў перадачы значэння ФА зыходнай мовы на мову супастаўлення. Так, значэнне англійскай ФА *have swallowed a/the dictionary* можна перадаць камбінацыяй калькавання *праглынуць слоўнік* альбо яе дэскрыптыўным перакладам *сыпаць вучонымі словамі* [15, 6]; 6) лексічны спосаб перакладу – гэта спосаб перадачы значэння ФА зыходнай мовы словам ці пераменным словазлучэннем у мове супастаўлення. Значэнне беларускага ФА *бог семярым нёс ды аднаму дастаўся/удзяліў* ‘вельмі вялікі нос’ [25, 321] можна перадаць на англійскую мову складаным словам *big-nosed* ‘з вялікім носам’ ці лексмай *snouty* ‘з вялікім носам’. На аснове аналізу лексікаграфічных крыніц значэнне 28 безэквівалентных беларускіх ФА (93,3 % ад агульнай колькасці беларускіх безэквівалентных ФА) перадаюцца на англійскую мову словам ці пераменным словазлучэннем; 7) дэскрыптыўны (апісальны) пераклад – перадача семантыкі ФА зыходнай мовы пасродкам словазлучэнняў ці разгорнутых апісанняў у мове супастаўлення [18, 196]. Гэты спосаб выкарыстаны пры перадачы значэнняў дзвюх беларускіх безэквівалентных ФА (6,7% ад агульнай колькасці беларускіх безэквівалентных ФА): беларус. *пад гаршчок падстрыгаць* ‘роўнай лініяй вакол галавы’ [24, 298] – англ. *cut one’s hair round, cut one’s hair in peasant*

style; беларус. *пайсці на сяло* ‘каб хутчэй і непрыкметна ішоў час, адправіцца хадзіць, як правіла, без усякай патрэбы з адной хаты ў другую’ [13, 555] – англ. *to go from one house to another without any purpose for marking time*.

Вышэйазначаная тыпалогія міжмоўных беларуска-англійскіх фразеалагічных адпаведнікаў, якая ўключае *поўныя фразеалагічныя эквіваленты, эквіваленты з нацыянальнай вобразнай спецыфікай, безэквівалентныя ФА* карэлюе з формай праявы нацыянальнай спецыфікі ў выглядзе наступных індэксаў: 1) індэкс міжмоўнай фразеалагічнай эквівалентнасці, 2) індэкс вобразнай нацыянальнай спецыфікі, 3) індэкс безэквівалентнасці. Індэксы могуць вар’іравацца ад 0 (мінімум) да 1 (максімум). Сума ўсіх тыпаў вышэйазначаных індэксаў (калі яны ўстаноўлены) ступені праявы нацыянальнай спецыфікі пэўнай фразеасемантычнай падгрупы павінна складаць 1.

Індэкс міжмоўнай беларуска-англійскай фразеалагічнай эквівалентнасці (Імфэ) – адносіны колькасці беларускіх ФА з поўнымі англійскімі фразеалагічнымі эквівалентамі да агульнай колькасці беларускіх ФА пэўнай фразеасемантычнай падгрупы. Ён падлічваецца наступнай формулай:

$$\text{Імфэ} = \text{Нпфэ} : \text{Нфа},$$

дзе Нпфэ – колькасць беларускіх ФА, што маюць поўныя англамоўныя фразеалагічныя эквіваленты ў падгрупе, Нфа – агульная колькасць беларускіх ФА пэўнай фразеасемантычнай падгрупы.

Індэкс вобразнай нацыянальнай спецыфікі (Івнс) – адносіны колькасці беларускіх ФА з вобразнай нацыянальнай спецыфікай да агульнай колькасці беларускіх ФА пэўнай фразеасемантычнай падгрупы. Індэкс вобразнай нацыянальнай спецыфікі падлічваўся па формуле:

$$\text{Івнс} = \text{Нфавнс} : \text{Нфа},$$

дзе Нфавнс – колькасць беларускіх ФА з вобразнай нацыянальнай спецыфікай, Нфа – гэта агульная колькасць беларускіх ФА пэўнай фразеасемантычнай падгрупы.

Індэкс безэквівалентнасці (Ібэ) – адносіны колькасці безэквівалентных беларускіх ФА да агульнай колькасці беларускіх ФА пэўнай фразеасемантычнай падгрупы. Індэкс семантычнай нацыянальнай спецыфікі падлічваўся па формуле:

$$\text{Ібэ} = \text{Нбфа} : \text{Нфа},$$

дзе Нбфа – колькасць безэквівалентных беларускіх ФА, Нфа – гэта агульная колькасць беларускіх ФА пэўнай фразеасемантычнай падгрупы.

Супастаўленне Імфэ, Івнс, Ібэ ўсіх фразеасемантычных падгруп паказала, што ў беларускім і англійскім фразеафондах аднолькава рэпрэзентуюцца маршрут перамяшчэння аб’екта (адкуль куды), яго блізкае размяшчэнне адносна назіральніка, месцазнаходжанне ў розных месцах, кантынуальнасць або абмежаванасць аб’екта. Яркая вобразная спецыфіка ўласціва памеру аб’екта, яго значнай адлегласці ад назіральніка і спосабу перамяшчэння ў прасторы. Выпадкі безэквівалентнасці назіраюцца практычна ва ўсіх падгрупах.

Уяўляецца магчымым вылічэнне інтэгральнага ўзроўню міжмоўнай фразеалагічнай эквівалентнасці беларускіх і англійскіх ФА з прасторавай семантыкай (**абагульненага індэкса міжмоўнай фразеалагічнай эквівалентнасці** – адносіны сукупнасці беларуска-англійскіх поўных фразеалагічных эквівалентаў усіх 29 фразеасемантычных падгруп у дачыненні да агульнай колькасці адзінак беларускага фразеасемантычнага поля прасторы) і інтэгральнага ўзроўню беларускай нацыянальнай спецыфікі (**абагульнены індэкс беларускай нацыянальнай спецыфікі** – адносіны сукупнасці беларускіх безэквівалентных фразеалагізмаў і фразеалагізмаў з вобразнай нацыянальнай спецыфікай семантыкі усіх 29 фразеасемантычных падгруп ў дачыненні да агульнай колькасці адзінак беларускага фразеасемантычнага поля прасторы). **Абагульнены індэкс беларуска-англійскай міжмоўнай фразеалагічнай эквівалентнасці (0,49) і абагульнены індэкс беларускай нацыянальнай спецыфікі (0,51)** дэманструюць сіметрычную суадноснасць універсальнасці і этнаспецыфічнасці ў рэпрэзентацыі і інтэрпрэтацыі прасторавых уяўленняў фразеалагічнымі сродкамі ў беларускай мове ў супастаўленні з англійскай.

Прапанаваныя індэксы могуць быць вылічаны для любой фразеасемантычнай групойкі. У перспектыве, супастаўленне індэксаў ідэаэтнічнасці розных тэматычных груп ФА дазволіць вылічыць у цэлым індэкс праявы нацыянальнай спецыфікі фразеасістэмы беларускай мовы ў супастаўленні з англійскай.

ЛІТАРАТУРА

1. *Baker, M.* In other words: a coursebook in translation / M. Baker. – London: Routledge, 1992.
2. Cambridge Advanced Learner's Dictionary [Electronic recourse]. – Mode of access: <http://www.dictionary.cambridge.com>
3. Cambridge Idioms Dictionary [Electronic resource]. – Mode of access: <http://idioms.thefreedictionary.com>
4. *Catford, J. C.* A Linguistic Theory of Translation: an Essay on Applied Linguistics / J. C. Catford. – London: Oxford University Press, 1965.
5. *Cowie, A. P.* Oxford Dictionary of English Idioms / Oxford Dictionary of current idiomatic English Volume 2 // A. P. Cowie, R. Mackin, I. R. McCaig. – Oxford University Press, 1997.
6. *Dobrovolskij, D. O.* Figurative Language: Cross-cultural and Cross-linguistic Perspectives / D. O. Dobrovolskij, E. Piirainen. – Amsterdam: Elsevier, 2005.
7. *Long, Th. H.* Longman Dictionary of English Idioms / Th. H. Long. – London: Longman, 1987.
8. *Nida, E.* The theory and practice of translation / E. Nida, C. R. Tiber. – Brill, 2003. – 218 p. – P. 12 – 33.
9. *Spears, R.* McGraw-Hill Dictionary of American Idioms and Phrasal Verbs / R. Spears [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.idioms.thefreedictionary.com>.
10. *Vinay, J-P., Darbelnet, J.* Comparative stylistics of French and English / J. – P. J. Vinay. – 1995. – С. 65–66.
11. *Wehmeier, S.* Oxford Advanced Learner's Dictionary [Electronic resource] / S. Wehmeier. – Mode of access: <http://www.oxfordadvancedlearnersdictionary.com>

12. *Аксамітаў, А. С.* Беларуска-славянскія і беларуска-неславянскія ізафраземы – падабенства і адрозненне / А. С. Аксамітаў // *Slavia Orientalis*. – 1999. – Т. XLVIII, № 2.
13. *Аксамітаў, А. С.* Фразеалагічны слоўнік мовы твораў Я. Коласа / А. С. Аксамітаў. – Мінск: Навука і тэхніка, 1993.
14. *Апресян, Ю. Д.* Лексическая семантика. Синонимические средства языка / Ю.Д. Апресян. – М.: Наука, 1974.
15. *Аюпова, Р. А.* Проблемы сопоставительной фразеологии английского и русского языков: учеб.-метод. пособие / Р. А. Аюпова. – Казань: Казан. гос. ун-т, 2004.
16. *Байрамова, Л. К.* Введение в контрастивную лингвистику: учеб. пособие / Л. К. Байрамова. – Казань: Изд-во Казан. ун-та, 1994. – 119 с.
17. *Бирих, А. К.* Русская фразеология. Русская фразеология. Историко-этимологический словарь / Бирих А. К., Мокиенко В. М., Степанова Л. И. Под ред. В. М. Мокиенко. – 3-е изд., испр. и доп. – М.: Астрель: АСТ: Люкс, 2005.
18. *Влахов, С. И.* Непереваемое в переводе / С. И. Влахов, С. П. Флорин. – М.: Междунар. отношения, 1980.
19. *Даніловіч, М. А.* Тыпы міжмоўных фразеалагічных адпаведнасцей / М. А. Даніловіч // *Весн. Гродзен. гос. ун-та. Сер. 3. Філалогія. Педагогіка*. – 2011. – № 2. – С. 56–64.
20. *Исмагилова, Л. А.* Безэквивалентная глагольная лексика русского и немецкого языков: автореф. дис ... канд. филол. наук: 10.02.20 / Л. А. Исмагилова; Калинин. гос. ун-т. – Калинин, 1984.
21. *Кунин, А. В.* Большой англо-русский фразеологический словарь. – М.: Рус. яз., 2005.
22. *Кунин, А. В.* О переводе английских фразеологизмов в англо-русском фразеологическом словаре / А. В. Кунин // *Тетради переводчика*. – 1964. – № 2.
23. *Латышев, Л. К.* Курс перевода / Л. К. Латышев. – М.: Междунар. отношения, 1981.
24. *Лепешаў, І. Я.* Слоўнік фразеалагізмаў: у 2 т. Т.1 А–Л / І. Я. Лепешаў. – Мінск: БелЭн, 2008. – Т. 1. – А–Л. – 672 с.
25. *Лепешаў, І. Я.* Слоўнік фразеалагізмаў: у 2 т. Т.2. М–Я / І. Я. Лепешаў. – Мінск: БелЭн, 2008.
26. *Солодухо, Э. М.* Теория фразеологического сближения: на материале языков славянской, германской и романской групп / Э. М. Солодухо. – 2-е изд., доп. – М.: URSS, 2008.
27. *Стернин, И. А.* Контрастивная лингвистика: проблемы теории и методики исследования / И. А. Стернин. – М.: АСТ: Восток–Запад, 2006.
28. *Телия, В. Н.* Основные особенности значения идиом как единиц фразеологического состава языка / В. Н. Телия // *Словарь образных выражений русского языка* / Т. С. Аристова [и др.]; под ред. В.Н. Телия. – М., 1995. – С. 10–16.
29. *Швейцер, А. Д.* Теория перевода: статус, проблемы, аспекты / А. Д. Швейцер; отв. ред. В. Н. Ярцева. – Изд. 2-е. – М.: URSS: Либроком, 2009.

